

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö 24.10.2024

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä laeiksi opintotukilain ja yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta (HE160/2024)

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä laeiksi opintotukilain ja yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta (HE160/2024).

Hallitus esittää opiskelijoiden siirtämistä pääasiallisesti yleisen asumistuen piiristä opintotuen asumislisän piiriin. Otus pitää muutosta joiltakin osin perusteltuna, mutta näkee siinä useita ongelmia.

Positiivinen muutos aikaisempaan, ennen vuotta 2017 käytössä olleeseen opintotuen asumislisään on se, että kuntien erilainen hintataso huomioidaan esitetyssä uudistuksessa.

Hallituksen esityksen mukaan siirtyminen yleisestä asumistuesta opintotuen asumislisän piiriin on taloudellisesti edullinen joillekin opiskelijoille, kun asumisen tuen tuloajat käytännössä nousisivat ja mahdollisen puolison tulojen vaikutus asumiseen tukeen poistuisi. Otus pitää positiivisena asiana sitä, että tuki kohdentuu yksilölle kotitalouden sijaan ja ainakin teoreettisesti vähentää riippuvuutta puolisoista. Käytännössä kuitenkin asumislisän yleistä asumistukea matalampi taso laskee monen opiskelijan tulotaso. Hallituksen esityksessä esitettyjen laskelmien mukaan niitä, joiden tulotaso nousisi uudistuksessa on huomattavasti vähemmän kuin niitä, joiden tulotaso laskisi uudistuksessa. Tuoreiden tutkimustulosten (KOTT 2024) mukaan korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo on selvästi heikentynyt vuodesta 2021 vuoteen 2024. Kyseisen tiedonkeruun aikana vasta osa tämän hallituskauden opiskelijoiden toimeentuloon vaikuttavista uudistuksista (opintotuen indeksijäädytys, yleisen asumistuen indeksijäädytys sekä yleisen asumistuen ehtojen kiristäminen) oli täysimääräisesti käytössä, joten tilanteen voi odottaa heikentyneen entisestään. Myös inflaatio on edennyt tiedonkeruun jälkeen.

Hallituksen esityksellä pyritään vaikuttamaan sekä maksettuihin asumisen tukiiin että opiskelijoiden asumismuotoon, mikä johtaisi vähintään tulotason laskemiseen tai tulonhankkimiseen muilla tavoin, ehkä myös asumisolojen heikkenemiseen. Asumisolilla sekä toimeentulolla on havaittu olevan yhteys opintojen etenemiseen ja opiskelukykyy (ks. esim. Opiskelijabarometri 2022). Osa yhteyksistä voi olla suoria, kuten asunnon soveltuvuus itsenäiseen opiskeluun, työrauha ja yörauha, tai mahdollisuus opinnoissa tarvittavien välineiden hankkimiseen tai mahdollisuus ottaa vastaan harjoittelupaikka ilman rahallista korvausta tai kauempana asuinpaikasta. Osa yhteyksistä on oletettavasti luonteeltaan välillisiä ja liittyvät esimerkiksi koettuun stressiin tai työssäkäyntiin. Nämä esitetyn uudistuksen tavoitellut vaikutukset saattavat heikentää opiskelijoiden opiskelukykyyä ja hidastaa opintojen etenemistä sekä valmistumista, mikä taas ei ole tavoiteltavaa.

Siirtyminen yleisestä asumistuesta opintotuen asumislisään mahdollistaa asumisen tuen saamisen suuremmilla ansiotuloilla. Teoriassa tämä saattaa parantaa joidenkin opiskelijoiden tulotaso, mutta opintojen aikainen työssäkäynti ei ole täysin ongelmatonta. Opintojen aikaisen työssäkäynnin yhteys opintojen etenemiseen ja valmistumiseen ei ole selkeä. Tuoreen tutkimuksen (Isotalo ym. 2024) mukaan työskentely lomakuukausien aikana edistää opintoja ja valmistumista, mutta työskentely lukukausien aikana voi vaikuttaa myös päinvastaisesti. Paljon on kiinni siitä, kuinka hyvin työtehtävät linkittyvät opintoihin ja onko työkokemusta mahdollista

opinnollistaa eli hyväksilukea opintosuoritukseksi. Ammattikorkeakouluissa tilanne on usein parempi kuin yliopistoissa. Osittain kyse on opintojen rakenteesta ja harjoitteluiden tai muiden työelämäjaksojen huomioimisesta alan opinnoissa. Toisaalta on myös muistettava, että yliopisto-opinnot aloitetaan keskimäärin nuorempana kuin ammattikorkeakouluopinnot, jolloin ammattikorkeakouluopiskelijoilla voi olla aikaisempaa koulutusta ja työkokemusta alalta, jota he opiskelevat, ja opintojen aikainen työssäkäynti siten tukee opintoja paremmin. Opiskelijat ovat tässä suhteessa hyvin erilaisissa tilanteissa.

Toinen opintojen aikaiseen työssäkäyntiin liittyvä ilmiö, joka tulisi huomioida aina opintoetuuksista keskusteltaessa, on harjoitteluihin liittyvät epätasa-arvoiset käytänteet (Akavan opiskelijoiden harjoittelubarometri 2019). Korkeakouluissa on suurta vaihtelua siinä, kuuluuko opintoihin pakollinen harjoittelujakso ja maksetaanko harjoittelun ajalta palkkaa. Harjoittelujaksot ovat pakollisia käytännössä kaikissa ammattikorkeakoulututkinnoissa, yliopistoissa taas vain joillakin aloilla. Palkalliset harjoittelut ovat yleisempiä miesvaltaisilla aloilla kuten tekniikan aloilla, ja palkattomat taas naisvaltaisilla aloilla kuten terveys- ja hyvinvointialoilla (pl. lääketiede) sekä kasvatusalloilla. Tämä aiheuttaa epätasa-arvoa paitsi korkeakoulusektoreiden ja koulutusalojen, myös sukupuolten välillä. Vaikutus on paitsi suora (harjoittelusta maksettava palkka ansiotulona), myös epäsuora (mahdollisuus tehdä palkkatyötä pakollisen, täysipäiväisen ja palkattoman harjoittelun sekä mahdollisten opintojen ohella).

Työssäkäynnin ohella opintojen aikaisen tulotason lasku ohjaa opintolainan nostamiseen. Tämäkään ei ole täysin ongelmaton, sillä vaikeassa työllisyystilanteessa opintolainan takaisinmaksu voi aiheuttaa ongelmia myös tutkinnon suorittaneille. Mikäli vastavalmistuneella on jo ennestään paljon velkaa, voi taloudellinen epävarmuus vaikuttaa muuhun käyttäytymiseen, kuten asunnon ostamiseen tai jopa perheellistymiseen.

Opiskelijoiden toimeentuloon liittyy myös vanhempien toimeentulo ja mahdollisuudet taloudelliseen apuun. Koulutustaso on Suomessa edelleen voimakkaasti periytyvää (esim. Education at Glance 2024) ja taloudellinen eriarvoisuus ei tilannetta ainakaan paranna.

Maksettavien etuuskien vähenemisen tuomien säästöjen lisäksi toinen hallituksen esityksen ääneen lausuttu tavoite on opiskelijoiden yhteisasumisen lisääminen. Sinänsä tavoitetta voi pitää kannatettavana, mutta sen toteutumiseen liittyy ongelmia. Kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, opiskelijoiden yksin asuminen on lisääntynyt ja soluasuminen vähentynyt, ja nämä preferenssit ovat heijastuneet myös asuntotuotantoon. Inflaatio on nostanut myös asumisen hintaa ja kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja on etenkin suuremmissa kaupungeissa, joissa myös korkeakoulut sijaitsevat, vaikea saada. Yleisen asumistuen ehtojen tiukentaminen on lisännyt tarvetta edullisemmille asunnoille. Samaan aikaan hallitus on kuitenkin päättänyt leikata Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Aran myöntämien erityisryhmien investointiavustusta (ks. esim. Yle 2024), jonka avulla esimerkiksi opiskelija-asuntoja on rakennettu. Samaan aikaan siis lisättäisiin tarvetta edulliselle ja etenkin yhteisasumiselle, mutta käytännössä poistetaan edellytykset kohtuuhintaisten opiskelija-asuntojen (ml. soluasunnot) tuotannolle.

Hallituksen esityksessä ongelmallisinta on siis opiskelijoiden tulotason pääsääntöinen laskeminen tilanteessa, jossa elinkustannukset ovat nousseet ja toimeentulovaikeudet lisääntyneet. Toimeentulon heikkeneminen entisestään saattaa lisätä kuormitusta, heikentää hyvinvointia ja opiskelukykyä, lisätä opiskelijoiden työssäkäyntiä ja opintolainan nostamista sekä jopa riippuvuutta vanhempien taloudellisesta avusta. Syntyvät säästöt voivat olla lyhytaikaisia ja tulla pidemmällä aikavälillä kalliiksi. Mikäli opiskelijoiden siirtäminen yleisen asumistuen piiristä opintotuen asumislisälle kuitenkin toteutetaan, tulisi asumislisän tasoa tarkistaa siten, ettei opiskelijoiden tulotaso laskisi enää nykyisestä.

Lausunnon valmisteluun Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiössä osallistuneet:

Tutkija Tina Lauronen, erityisasiantuntija Elina Nurmikari

Lähteet

Akavan opiskelijoiden harjoittelubarometri 2019. Akava Works -raportti 4/2019. Viitattu 24.10.2024.

<https://akavaworks.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/11/Akava-Works-Akavan-opiskelijoiden-harjoittelubarometri-2019.pdf>

Education at Glance 2024. OECD. Viitattu 24.10.2024.

https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2024_c00cad36-en/full-report.html

Isotalo E., Kalin S., Karhunen H., Saarinen T., Tuomala J., Tynjälä P. & Virtanen A. (2024) Korkeakouluopiskelijoiden työssäkäynnin vaikutukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:8. Viitattu 24.10.2024.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165553/VNTEAS_2024_8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KOTT 2024: Toimeentulo ja velkaantuminen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.10.2024.

https://www.thl.fi/kott_verkkoraportit/ilmioraportit_2024/toimeentulo_ja_velkaantuminen.html

Opiskelijabarometri 2022: Opiskelukyky, asuminen ja toimeentulo. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr. Viitattu 24.10.2024.

<https://drive.google.com/file/d/1kKYYm7jqY3TSzknPnFTcX2LXXW8AzpJl/view?usp=sharing>

Yle (2024) Uusien opiskelija-asuntojen vuokrat voivat nousta satoja euroja – valtio ei enää avusta rakentamista. Viitattu 24.10.2024. <https://yle.fi/a/74-20118079>